

عوامل پیدایش تقوا...

ارائه‌یافته راه برای پرورش روح تقوا با اکتفا بر آیات قرآن

یکی از مسائل مهمی که در رابطه با موضوع تقوا مطرح می‌شود علل و عوامل پیدایش تقوی که يك حالت روحی و خودسازی انسانها است میباشد یعنی چه مسیری را باید پیمائیم و چه اعمالی انجام دهیم تا تقوا پیدا شود. بررسی دقیق قرآن و اخبار وارده بخوبی نمایانگر جنبه های مختلف این مسأله می‌باشد.

در قرآن مجید متجاوز از (۳۰) آیه در سوره های گوناگون در ضمن مسائل بسیاری این مسأله را مورد بررسی قرار داده است چنانکه اخبار متعددی در کتب معتبر احادیث به جنبه های مختلف آن نظر دارد .

در تمام این آیات و اخبار این حقیقت، مشترك است که تا انسانها كاملا در محور (الله) قرار نگرفته و سیر دقیق در مسیر (الله) با عمل بقوانین اسلامی نداشته باشد حقیقت تقوا بمعنای واقع کلمه حاصل نمی‌گردد چون تقوا يك معنایی است با اصطلاح، (مقول بالتشكيك) و دارای شدت و ضعف، هر اندازه که تقرب بخدا زیادتر باشد و عمل بقوانین و فرمان‌های

پروردگار دقیق‌تر انجام بگیرد بهمان اندازه نیز تقوا بیشتر است چنانکه عکس این رابطه در مورد مخالفت و عصیان با او امر خداوند بعینه تحقق پیدا میکند.

ما در اینجا اجمالی از موارد اسباب پیدایش تقوی که در بررسی تفصیلی قرآن مجید بدست می‌آید از نظر خوانندگان می‌گذرانیم :

۱- احساس اینکه انسانها خالقی دارند و باید آنرا پرستش کرد و عبادت او نمود حالتی در انسان ایجاد میکند که منتهی به تقوا میگردد چنانکه میفرماید :

«ای مردم پرستش کنید خدای خود را که شما و نسل‌های قبل از شما را آفریده است شاید (بدینوسیله) تقوا پیدا کنید». (۱)

۲- عمل بقوانین اسلامی باعث پیدایش تقوا است چنانکه در قرآن مجید می‌فرماید: آنچه (از قوانین و اوامر در قرآن مجید) بشما دادیم با کمال قدرت و قوت بگیرید و دقیقاً آنها را عمل کنید و آنچه راکه قرآن متضمن اوست یاد آور باشید و از آنها غفلت نکنید تا شاید حالت تقوا در شما پدید آید». (۲)

۳- اجرای حدود الهی و قوانین جزائی و عمل بقانون «قصاص» در اسلام نمایانگر پیدایش تقوای اجتماعی در جامعه‌های اسلامی است چنانکه میفرماید: (ولکم فی القصاص حیاة یا اولی‌الالباب لعلکم تتقون) (سوره ۲ آیه ۱۷۹) :

«ای صاحبان خرد، حیات و زندگی جامعه اسلامی با قصاص و مجازات مجرمین تأمین می‌شود آنها عملی‌سازید» زیرا مسلم است مصونیت جامعه از فساد و قتل و کشتار و هرج و مرج وقتی حاصل میشود که فرد فرد جامعه بصورت عیان حس کنند که این قبیل اعمال ناشایست که مستقیماً آسایش و راحتی افراد جامعه را جداً مورد مخاطره قرار میدهد مورد مجازات واقع شده بدون کیفر نمی‌مانند و برای دیگران نیز باعث عبرت شده در نتیجه، تقوای اجتماعی تثبیت میگردد.

۴- عمل بقانون «صیام» در اسلام موجب پیدایش تقوا است زیرا طبیعی است کسی که دستور خدا را با وجود زحمت و مشقت فوق‌العاده آن عمل کند و گرسنگی و تشنگی را خصوصاً در مناطق گرم و جلوی آفتاب سوزان، بر خود هموار نماید این مطلب حکایت از اطاعت محض از فرمان خدای خود می‌کند که تقوای بدرستی تفسیر می‌نماید: «کتب علیکم الصیام کما کتب علی الذین من قبلکم^{تسکون} تتقون» «بر شما مسلمانان هر روز گرفتن واجب است چنانکه بر کسانی که قبل از شما بودند واجب بود تا شاید تقوا تحصیل کنید». (۳)

۱- «یا ایها الناس اعبدوا ربکم الذی خلقکم والذین من قبلکم لعلکم تتقون» (سوره ۲ آیه ۲۱)

۲- «خذوا ما آتیناکم بقوة و اذکروا ما فیہ لعلکم تتقون» (سوره ۳ آیه ۶۳)

۳- سوره ۲ آیه ۱۸۳

از این رو در برخی از روایات از روزه، بعنوان «تقوا» و سبب تقوا تعبیر شده است.

۵- احساس این مسأله در سطح اندیشه و فکر که خدا یکی است و جز او خالق وجود ندارد، انسانها را بتقوا میرساند پس باید این احساس عالی را در سطح فکر و اندیشه خویش بوجد آوریم چنانکه خدا از قول پیامبران گذشته از قبیل هود و صالح و نوح و لوط و شعیب و الیاس و سایر انبیاء نقل می کند که همه آنان افکار امت خویش را بیگانگی خداوند توجه داده جدآ آنان را به مطالعه در این مسأله و پرستش خدای یگانه دعوت می کردند چنانکه قرآن مجید از قول هود چنین نقل می کند: «فرستادیم هود را بقوم خود عاد و او بقوم خود گفت: «ای قوم، خدای خود را بپرستید و جز خدای یگانه موجودی نیست آیا شما تقوا را پیشه می سازید» یعنی اگر مطالعه شما در طبیعت و مظاهر شکفت انگیز آن به این منتهی گردد که جز خدائی مدبر و مدیر و خالق وجود ندارد باین معنی که شما بوحدانیت خدا قائل باشید قهرآ حالت تقوا در شما پیدا می شود و فرمانهای الهی را مویم و اجرا کرده بر او عصبیان نمی ورزید.

و نظیر همین کلام از زبان سایر پیامبران در قرآن در سوره های ۲۶ آیه ۱۰۶ و ۱۲۳ و ۱۶۱ و ۱۷۷ و سوره ۳۷ آیه ۱۲۳ و سوره ۲۳ آیه ۳۲ و ۲۳ و ... وارد شده است که به صراحت می رساند که این سنت الهی است و یکی از طرق پیدایش تقوا در افراد جامعه.

۶- تدبیر در اینکه چه موجودی سفره عظیم گیتی از زمین و آسمان را برای تمام موجودات بخصوص انسانها گسترده است که رایگان از آنها بهره مند می گردند و انواع نعمت ها را از شنوائی و گوئیائی و بینائی را بموجودات داده است و آنها را از هدم بوجود آورده است.

آیا این تدبیر کافی نیست که ما را متوجه روزی دهنده قابل ستایش بکند و حالت تقوا را در انسانها ایجاد کند چنانکه در قرآن مجید در سوره ۱۰ آیه ۳۱ میفرماید:
بگو (ای پیامبر) اگر از آنها سؤال کنید چه کسی بشما از آسمان و زمین روزی میدهد؟ و کیست مالك شنوائی و بینائی؟ و کیست آنکه زندگی و حیات را (در بهاران) در درختان خشک و پژمرده پدید می آورد؟ و مرگ و پژمردگی را (در فصل پائیز و زمستان) از حیات و نشاط بوجود می آورد؟ و کیست آنکه چنین تدبیر می کند؟ حتماً پاسخ میدهد که آن (الله) میباشد پس در اینصورت چرا تقوا را پیشه نمیسازند.

۷- احساس وجدانی اینکه تنها خداوند است که مالك حقیقی آنچه در آسمانها و زمین است و بندگی و اطاعت همیشه برای او است و نباید جز او را بپرستید آیادرك عینی این حقیقت موجب گرایش بسوی تقوا نیست؟ (۱)

۸- خداوند علاوه بر جنبه خالقیت بر تمام موجودات، جنبه ربوبیت نیز بر آنها دارد

باین ترتیب که اعضاء وجوارح وسایر قوای داخلی وخارجی را که نیازم برم هر موجود زنده ای است در او قرار می دهد و موجود را به سوی آن هدایت میکند، مطالعه این جنبه در موجودات و اینکه پرورش دهنده و پروردگار موجودات کیست ؟ مسلماً ما را باطاعت از او و ایجاد تقوا در برابر فرامینش راهنمایی میکند. (۱)

۹- بموجب این آیه شریفه (تکلیف تقون ان کفرتم یوماً یجعل الولدان شیئاً - چگونه تقوا را پیشه میسازید اگر شما منکر روز رستاخیز باشید که در اثر شدت و فشار و سختی، اطفال را بصورت پیران درمی آورد) حالت تقوا و اطاعت از خدا و ترس از گناه و آلودگی با حالت کفر و بی دینی و لاابالی گری سازگار نیست پس ادعای برخی از افراد در عدم تنافی به مکتب مارکسیسم و بطور کلی ماتریالیسم با تقوای اجتماعی و نوعی اخلاق و خودداری از گناه و انحراف هرگز صحیح نمی باشد.

نتیجه اینکه حالت تقوا در صورتی در انسان پیدا می شود که انسان عقیده بمعاد و روز رستاخیز داشته باشد تا ملاحظه حساب و کتاب و مجازات و رسیدگی به کیفر اعمال، خود را از گناه و آلودگی (که هر انسانی مطابق غریزه به آنها متمایل میباشد) نگاه دارد.

۱۰- مسلم بودن این پدیده از نظر تاریخی که فردی از جنس بشر در دورانی از تاریخ پیدا شود که رسول بوده، واسطه بین خلق و خالق بوده باشد و مردم را از خدای یکتا بترساند به تنهایی می تواند مسبب عقیده به مبدأ و باعث پیدایش تقوا نسبت باو باشد.

چنانکه قرآن مجید در سوره ۷ آیه ۶۳ میفرماید: آیات تعجب می کنید از اینکه قرآنی از طرف خداوند بر مردی نازل شود که از جنس خود شما میباشد تا شما را بترساند و در نتیجه شما تقوا پیدا کنید تا شاید مورد رحمت قرار گیرید...»

۱۱- مطالعه آثار خلقت و نشانه های بارز آفرینش از قبیل اختلاف شب و روز و بررسی اسرار موجودات همه و همه می تواند سبب توجه بافریدگاری حکیم و توانا و... گردد و در نتیجه انگیزه طبیعی پیدایش حالت تقوا در روح انسانها شود چنانکه آیه ۱۸۷ از سوره ۲ آیه ۱۶ از سوره ۱ دلالت بر آن دارد.

نتیجه مطالب بالا این شد که تقوا يك حالت روحی و يك نوع سیر به سوی (الله) می باشد که به مجرد اراده و یا تنها با بزبان آوردن آن در روح انسان حاصل نمیشود بلکه نیاز به مقدماتی دارد و آن مقدمات شامل مبانی اعتقادی و ایمانی از قبیل اعتقاد به توحید و پرستش و عمل يك سلسله تکالیفی است که بر اساس ایمان انجام می گیرد.

این مسأله را ما از نظر قرآن تا اینجا بررسی کردیم و در شماره آینده بخواست خداوند از نظر اخبار و احادیث مورد بحث قرار میدهم.